

**ВЛИЯНИЕТО НА СВЕТОВНАТА ИКОНОМИЧСКА КРИЗА
ВЪРХУ СТОПАНСТВОТО В МАКЕДОНИЯ И БЪЛГАРИЯ
IMPACT OF ECONOMIC CRISIS ON THE WORLD ECONOMY IN
BULGARIA AND MACEDONIA**

Име на автора:

**Доц. д-р Александар Костадиновски
М-р Благица Йованова
Универзитет “Гоце Делчев”-Штип**

РЕЗЮМЕ

Рецесията е дума която на широко се разпространява в света и егзистира на глобално ниво. Появи се и се разширява като пандемия с голяма бързина, с познати симптоми, във всяка държава, някъде повече, някъде по-малко. Отвсякъде се търси помощ, правят се планове, стратегии за преодоляване на кризата. Дават се финансови инжекции, кредити. Лекуват се последствията, обаче никой не знае причините. Как настъпи, до кога ще продължи и кога ще приключи?

Борсите във всички държави започнаха драстично да падат, големи компании загубиха милиони долари месечно. Това е икономическа криза от исторически мащаби. Намалява продажбата на имоти и коли. Хората вече не инвестират, те се страхуват. Медиите са най-големия извор на паника и страх. Медиите са и най-голям извор на пренасяне на пандемията наричана рецесия. В също време се пренася и раздаването на помощ. Обаче, въпроса е кой на кого помага?

Ключови думи: изход от кризата, криза, производство, сектори, рецесия

ABSTRACT

Recession is a word that resounds widely throughout the world and exists globally. Appeared as a pandemic spreads with great speed, with some symptoms in each country, sometime more, sometimes less. Requested from everywhere, a plan, a strategy for overcoming it. It provides financial injections, loans. We treat the consequences, but no one knows the reasons. As created, how long will last and how to overcome. Perhaps the accident occurred slowly, possibly acute, but suddenly shook the world. Stock markets in all countries began to fall dramatically, large companies have reduced profits for a large percentage of losing millions of dollars a month. Automotive industries to the brink of

collapse closing many jobs. People are without losing their existence in the commodity materialistic world. This is the economic crisis of historic proportions. Slow sales of houses, apartments, cars. People do not invest now, people fear. Media are the largest source of sowing panic and fear. The media are the biggest source of transmission of pandemic called recession. Simultaneously transmit and share assistance. But the question is who helps whom?

Key words: *exit, crisis, production sectors recession*

I.

Първата най-голяма световна криза в новата история се появява през 1929 година. Това е световната икономическа криза, която беше наричана и криза на хиперпродукция. Кризата от началото на 30-те на 20 век се смята за най-голямата икономическа криза в историята на капитализма. Тя бе предизвикана с държавната намеса на западните страни, след първата световна война, с крайна цел заздравяване на икономиките които пострадаха във войната. Основен проблем на тази криза бе това, че Федералния резерв започна да управлява с валутните агрегати M1 и M2, от което пряко започнаха да страдат самите спестявания на гражданите. Количеството на долари намаля, хипер инфлацията беше избегната, обаче частните бизнеси останаха без банкова подкрепа и много от тях почнаха да затварят¹.

Втората голяма грешка беше увеличаването на данъците. Хувер, подкрепян от мнозинството демократи в Сената приеха увеличение на данъците и тогава за първи път бе въведена прогресивна данъчна политика. Така пострадаха големите компании, които намалиха работните си места.

Третата грешка бе страха от търговски дефицит. Съкращава се бюджета на публичната администрация.

През 70-те години на 20 век се появява стагфлацията - дотогава непознат феномен, които западните държави решават с повторна либерализация на икономиките, оформяне на частни стопански сектори и стабилни валутни борсови (т.н.валутаризъм).

Икономическите реформи бяха дълбоки, особено във Великобритания, САЩ, Нова Зеландия, Австралия, Ирландия.²

Това, което превръща краткотрайната “всекидневна” рецесия в голяма криза е предмет на научен дебат. За науката е много важно как такива големи кризи да се не

¹ Ibid

² http://mk.wikipedia.org/wiki/Големата_криза

случват в бъдеще. Предлаганите, в този смисъл теории, могат да се разделят на три виждания³:

Класическите виждания, според които причините са в обезпечаването на пари със злато.

Структурните теории, най-позната от които е кейнсианската, но и от някои институционални икономисти, които показваха на много малкото потребление и преголямите инвестиции, както и недостатъка на доверие в системата, която би могла да доведе до баланс между потреблението и инвестициите (предлагането).

Марксистката критика на политическата икономика, която изтъква недостатъците на управлението на самия капитал, които се изразяват чрез небалансирана динамика на акумулация, която може да доведе до прекомерна акумулация, и следствено на това до периоди на криза на давалуация.

II.

Историята показва че Балканите винаги са били и още дълго време ще бъдат една от ключовите световни невралгични икономическо- политически точки, в които кризисните състояния ще се “прекъсват” и като резултат ще има трагични последици(войни) или дългосрочен цялостен просперитет⁴.

За съжаление балканските страни все още се чувстват уютно в “меки” или “твърди” протекторати, “не себичната” помощ на МВФ и Световната банка или своето спасение виждат единно в европейското, но не и регионално интегриране⁵.

Някои експерти за “балканския въпрос” се произнасяха с анализ и препоръки, от които може би най-прихващано “звучи” предложението за т.н. “План Маршал”. Това е доказателство обаче, че се работи за две съвсем различни, дори противни ситуации и затова, че помощта на Балканите, която е необходима в от текуща и средносрочно-дългосрочна) може да има нова форма и съдържание⁶.

III.

Македония се показва като една от най-отпорните страни, когато става въпрос за световната икономическа криза. Това показват анализите на Световната банка и МВФ⁷.

³ http://mk.wikipedia.org/wiki/Големата_криза

⁴ <http://hronicar.dimitrovski.net/2009/04/светската-економска-криза-и-балканот/>

⁵ Ibid

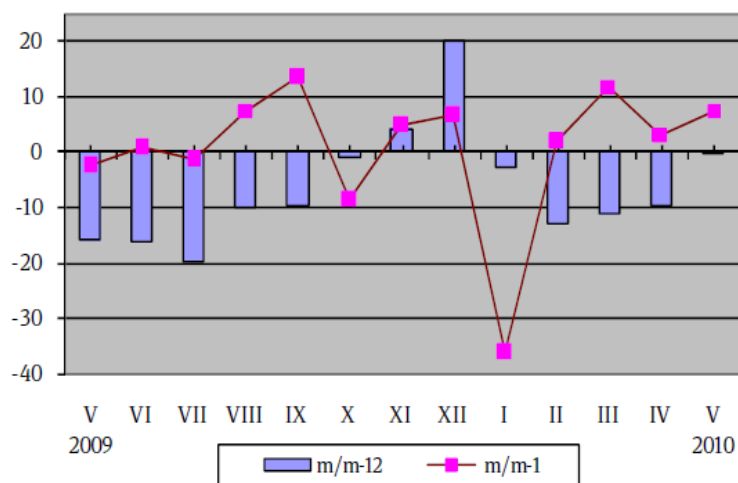
⁶ Ibid

⁷ <http://www.macedonium.org/Macedonium.aspx?jazik=2&kid=8&pid=28&ppid=90&tid=2216>

Укрепването на страната ще бъде малко по-бавно и като условие е “решителните мерки на финансовите власти да се стигне до финансова стабилност” и от ефективността на мерките на бюджетната и парично-кредитната политика в най-развитите страни в света⁸.

Индекса на промишленото производство в май 2010 година за разлика от същия месец миналата година забелязва намаляване с 0,4%, което представлява бъдещо забавяне на падението, а в също време това е най-ниско падение от началото на годината⁹.

В областта на технологическа промишленост, позитивен годишен ръст е регистриран при 40% от подразделенията, където ръст е забелязан в трите подразделения с двуцифрено участие в структурата на промишленото производство. Така, постоянен ръст е забелязан при производството на облекло от 23,7%, следвайки го подобряването на състоянието в текстилната промишленост, производството на основни метали от 32,3%, докато в производството на хранителни изделия и напитки беше забелязан умерен ръст от 0,4%¹⁰.

фигура 1 Индекс на промишленото производство

Източник: Министерство на финансии, Република Македонија, Билтен, Скопие, јули 2010 година

http://www.finance.gov.mk/files/u9/Bilten_05_2010_mak_za_web_1.pdf

Source: Ministry of Finance, Republic of Macedonia, Newsletter, Skopje, July 2010

http://www.finance.gov.mk/files/u9/Bilten_05_2010_mak_za_web_1.pdf

⁸ Ibid

⁹ Министерство на финансии, Република Македонија, Билтен, Скопие, јули 2010 година

http://www.finance.gov.mk/files/u9/Bilten_05_2010_mak_za_web_1.pdf

¹⁰ Ibid

Най-голям позитивен принос в годишния ръст на промишленото производство има увеличаването на производството на кокс и деривати на дизел горивото(9,2 п.п.), а най-голям негативен ръст има производството на електрически машини (-2,8 п.п.).

Според Съобщението на официалната статистика на Македония, съвкупния брой на работници в промишлеността в май 2010 година в сравнение с май 2009 година има намаление намаляване с 6,5%.

В Националната стратегия за икономическо развитие на Република Македония е казано, че е необходимо да се направят значими промени в секторната структура на производството. Изследванията в Националната стратегия показват, че Република Македония е необходимо да създава условия за растеж на промишленото производство със средни пунктове на растеж от най-малко 6%.

Обикновено, при всяка криза по-лесно се възстановяват секторите, които предлагат добра и услуги с нееластично търсене. Експертите казват, че както по света така и в Македония, главно хранителната промишленост и фармацевтиката по-лесно ще преодолеят кризата.

Секторите обаче, които са ориентирани към външните пазари и които се занимават с борсови продукти са тези, които ще почувстват кризата и които ще имат проблеми в развитието си. В тези сектори попадат металната и текстилната промишленост, като техния ръст е свързан с инвестициите, които пък последно време са силно редуцирани.

IV.

Периодът 2005-2010 г. е характерен с две основни събития, които силно повлияват развитието на икономиката на България - подготовка и влизане в структурата на Европейския съюз (ЕС) през 2007 г. и финансовата криза в края на периода, чиито първи признаци в световен мащаб започнаха да се усещат още през 2007 г., като кризата засегна страната ни с известно закъснение.¹¹

Членството на България в ЕС гарантира устойчивата и предсказуема бизнес среда. Осигуряването на стабилността на валутния борд до приемане на страната в Евронзоната при запазване на настоящия обменен курс, допринася за последователността и предвидимостта на паричната политика. Поддържането на макроикономическа и фискална стабилност доведоха до ускоряване на темповете на икономически растеж и

¹¹ Анализ на социално –икономическото развитие на Република България, София, март 2011, www.eufunds.bg/document/1161

постепенна конвергенция с останалите страни от ЕС по линия на редица важни икономически индикатори. Провежданата последователна данъчна политика създаде благоприятна среда за инвестиции в икономиката. През 2007 г. данъчната ставка на корпоративния данък бе намалена от 15% на 10%, с което България се нареди сред държавите-членки с най-ниски данъци. През 2008 г. също така бе въведен пропорционален режим на облагане на доходите на физическите лица и единна данъчна ставка от 10%, което увеличи разполагаемите доходи на населението.

За периода 2005-2008 г. българската икономика ускори своя растеж, като за всичките години той надвишаваше 6%. Това доведе до постепенна конвергенция с ЕС и достигане на нива от 44% от средните нива за ЕС на брутният вътрешен продукт (БВП) през 2008 г. Основен двигател на растежа бяха крайното потребление и инвестициите в основен капитал, които бяха подпомогнати от значителното повишаване на кредитната активност на търговските банки и увеличаването на разполагаемия доход на домакинствата вследствие на нарастването на средната работна заплата. Съществено значение за развитието на икономиката до 2008 г. имаше инвестиционната активност на предприятията, която доведе до над 50% нарастване на инвестициите в основен капитал в реално изражение спрямо 2005 г. и достигането им до дял от 33.6% от БВП през 2008 г. Отражението на световната икономическа криза върху България започна да се усеща през четвъртото тримесечие на 2008 г., когато реалният растеж на БВП се забави.¹²

Кризата се изрази, както в свиването на външното търсене на продукцията на българските износители, спада в международните цени на основни износни стоки, така и в намаляването на кредитната активност на банките и резкия спад на чуждестранните инвестиции в нашата икономика в резултат на нарасналия риск за инвеститорите. Реално българската икономика регистрира в началото на 2009 г. първия си отрицателен растеж от -4.5% спрямо предходната година за значителен период от време, като общо за 2009 г. отрицателният ръст възлезе на -5.5%. Всички икономически сектори допринесоха за спада в БВП, като с най-голям принос беше индустрията, която първа почувства негативния ефект от кризата. През 2010 г. постепенно се забеляза слабо възстановяване на българската икономика, като през второто и третото тримесечие на годината икономиката повиши равнището на производство от 2009 г. Прогнозите са за растеж от 0.7% и 3.6% съответно през 2010 и 2011 г.

¹² Анализ на социално –икономическото развитие на Република България, София, март 2011, www.eufunds.bg/document/1161

Ускоряването на растежа на българската икономика до 2008 г. се отрази и в ускоряването на темпа на нарастване на цените. Средногодишният хармонизиран индекс на потребителските цени (ХИПЦ) се увеличи от 6% през 2005 г. на 12% през 2008 г. Три са основните фактори, които повлияха темпа на инфлация в този период. От една страна бе налице нарастване на потребителското търсене, породено както от повишаването на доходите, така и от облекчения достъп до кредитен ресурс, като вътрешното предлагане не беше в състояние да отговори на търсенето на пазара. От друга страна, присъединяването на България към ЕС ускори процеса на конвергенция на цените и доходите в страната към средното равнище за ЕС.

За периода 2005-2009 г. натрупаната инфлация възлезе на 32.6%, което е най-високото равнище в ЕС. Това ни нарежда сред страните с най-висока инфлация като Балтийските републики, Унгария и Румъния. И на последно място, увеличиха се международните цени на стоки, имащи определящо значение за динамиката на инфлацията в нас - по-точно на цените на суровия петрол и на хранителните стоки. През 2009 г. и 2010 г. - периода на икономическа криза в страната - динамиката на цените бе повлияна значително от намалялото вътрешно и външно търсене, което доведе до спад на цените на международните пазари. Така средногодишната стойност на инфлацията, измерена чрез ХИПЦ, през 2009 г. и 2010 г. се движеше около 2.5%. Спадът в заетостта и забавянето на динамиката на номиналните работни заплати и ограничаването на търсенето също доведоха до намаляване на ценовото равнище.

България преживя трудна 2009 година. Промисленото производство понесе удари, след като се оказа, че България е зависима от ресурси –внос от Русия.

През 2009 година, песимистичните прогнози за ефектите от глобалната криза върху българската икономика, а с това и за цялото стопанство в голяма степен се сбъднаха. Кризата в България рефлектира в направленията¹³:

Първо, забави икономическия ръст, затова че България е тясно свързана с европейската икономика и финансовите пазари.

Второ, сериозно пострада Българската фондова борса. Акциите е загубиха около 50% от стойността си и е съвсем възможно да падат още повече. Губят не само борсовите спекуланти, но и бъдещите пенсионери, поради това, че Пенсионните фондове са едни от най-голямите инвеститори на борсата.

¹³ <http://daskalo.chetivo.com/geopolitika/vliyanie-na-svetovната-finansova-kriza-varhu-balgariya/>

Трето, световната криза и отлива на чуждестранни инвеститори се отразява и на пазарът на недвижими имоти.

Четвърто, повиши се лихвата на кредитите.

Необходимо е да има повече внос, но не на продукти, а на инвестиции, технология, знание, което ще увеличи производството, а след това и износа¹⁴.

Промисления сектор в България продължава да страда от влиянието на рецесията в глобалната икономика.

Промисления оборот, който се смята като индикатор на търсенето спада на 20,7% в сравнение с март 2008 година. Технологическата промишленост повторно е на върха от съвкупния индекс на промишленото производство, който се увеличи за 8,6% в месец март, но бележи спад за 24,1% на годишно ниво¹⁵.

V. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Икономическата и финансовата криза обхваща света. Банките пропадат, цените на акциите се спускат и има невиджан спад икономическа активност.

Кризата започна през 2007 година – с първопричина - финансовите проблеми и спекулациите за пазара на недвижими имоти в САЩ, като повлече след себе си и дълъг период на международна финансова нестабилност, търговски неравномерности и няколко местни или регионални кризи.

До края на 2008 година, кризата започна да се проявява в много држави. Правителствата превзеха спешни действия, но кризата продължава да се разширява и голям брой работници остават без работа в целия свят.

Решенията се комплицирани от дълбочината на кризата, от недостатъка на глобалните институции и се свързват с кризите в секторите за околна среда, природните ресурси и глобалната търговия.

Използвани източници

1. Анализ на социално –икономическото развитие на Република България, София, март 2011, www.eufunds.bg/document/1161
2. Министерски съвет, Република България <http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0228&g=>

¹⁴ МИНИСТЕРСКИ СЪВЕТ, РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
<http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0228&g=>

¹⁵ Ibid

3. Берзник бр. 61, борсов прегледник на настани в печатени меди, 16.02.2009 година <http://www.scribd.com/doc/13070254/MKIBN200902160061L>
4. Министерство на финансии, Република Македонија, Билтен, Скопие, јули 2010 година http://www.finance.gov.mk/files/u9/Bilten_05_2010_mak_za_web_1.pdf
5. <http://www.taratur.com/node/6008>
6. http://sofiaecho.com/2009/05/12/717681_economic-crisis-plunges-bulgarias-industry-into-deeper-mire
7. http://mk.wikipedia.org/wiki/Големата_криза
8. <http://hronicar.dimitrovski.net/2009/04/светската-економска-криза-и-балканот/>
9. <http://www.macedonium.org/Macedonium.aspx?jazik=2&kid=8&pid=28&ppid=90&tid=2216>
10. [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+bg0102\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+bg0102))
11. http://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Bulgaria
12. <http://daskalo.chetivo.com/geopolitika/vliyanie-na-svetovната-finansova-kriza-varhu-balgariya/>